

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ БАТЬКІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ, В ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОМУ ЦЕНТРІ

Буйняк Мар'яна Геннадіївна,

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
ORCID ID: 0000-0001-8472-4847

Михальська Світлана Анатоліївна,

доктор психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
ORCID ID: 0000-0001-7435-8791

У статті здійснено аналіз результатів дослідження особливостей психолого-педагогічного супроводу батьків дошкільників з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивно-ресурсного центру. З'ясовано, що більшість сімей відвідує інклюзивно-ресурсний центр із метою соціалізації, розвитку, навчання та виховання дитини. Встановлено, що більшість батьків усвідомлює важливість співпраці з фахівцями-консультантами інклюзивно-ресурсного центру, тому виконує їхні рекомендації. Зазначається бажання батьків отримувати більше інформації про особливості психофізичного розвитку їхньої дитини та консультативної допомоги для стабілізації емоційного стану в умовах війни. Встановлено, що більшість батьків позитивно оцінює стан співпраці з фахівцями інклюзивно-ресурсного центру. Констатовано переконаність усіх фахівців-консультантів у важливості співпраці з батьками, оскільки тільки в такий спосіб можна забезпечити якісне надання корекційно-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами. Фахівці-консультанти констатують прагнення більшості батьків співпрацювати. Значна частина фахівців-консультантів назвала такі труднощі й перешкоди у співпраці з батьками дошкільників з особливими освітніми потребами: неприйняття батьками наявності особливостей розвитку в дитини, недостатню психолого-педагогічну компетентність батьків, надмірний контроль фахівців батьками. Визначено шляхи оптимізації психолого-педагогічного супроводу батьків в умовах інклюзивно-ресурсного центру, зокрема: необхідно покращувати мотивацію батьків до співпраці з фахівцями; потрібно вдосконалювати психолого-педагогічну компетентність батьків із питань розвитку, навчання й виховання дитини з особливими освітніми потребами; варто частіше проводити заходи для батьків і залучати їх до корекційно-розвиткових занять. Встановлено, що більшість фахівців інклюзивно-ресурсного центру позитивно оцінює стан співпраці з батьками дошкільників з особливими освітніми потребами. Автори дійшли висновку, що більшість батьків позитивно мотивована до взаємодії з фахівцями-консультантами інклюзивно-ресурсного центру та усвідомлює її значущість.

Ключові слова: психолого-педагогічний супровід, батьки дітей з особливими освітніми потребами, фахівці, інклюзивно-ресурсний центр.

Buiniak Mariana, Mykhalska Svitlana. Features of psychological and pedagogical support of parents who educate preschoolers with special educational needs in the inclusive resource center

The article highlights the analysis of the peculiarities of psychological and pedagogical support of parents of preschoolers with special educational needs in the inclusive resource center. It was found that the majority of parents visit the inclusive resource center for the purpose of socialization, development, education and upbringing of the child. They realize the importance of cooperation with specialists-consultants of the inclusive resource center and therefore follow their recommendations. It was proved that in order to improve the cooperation of parents with specialists-consultants in the inclusive resource center necessary to organize more various interactive events. It was noted that the desire of parents to receive more information about the peculiarities of their child's psychophysical development and consultative help to stabilize the emotional state in war conditions is gradually growing. It was revealed that the majority of parents positively estimate the cooperation with the specialists of the inclusive resource center. It was highlighted the importance of consultant specialists cooperation with parents, as it is the core possibility to provide the correctional and developmental services to children with special educational needs. The consulting specialists emphasize that the desire of the majority of parents to cooperate with them becomes more frequent. A significant part of consultant specialists noted the following difficulties and obstacles in cooperation with parents of preschoolers with special educational needs: parents' rejection of the child's developmental characteristics, insufficient psychological and pedagogical competence of parents, excessive control of specialists by parents. It was determined the optimization ways of the psychological and pedagogical support of parents in the inclusive resource center: to motivate parents to cooperate with specialists; to improve the psychological and pedagogical competence of parents in matters of development, education and upbringing of a child with special educational needs; to organize events for parents more often and involve them in corrective and developmental classes. According to the research, it was established that in general specialists of the inclusive resource center positively estimate the cooperation with parents of preschoolers with special educational needs. The authors sum up that most parents are positively motivated to interact with specialists-consultants of the inclusive resource center and are aware of its importance.

Key words: psychological and pedagogical support, parents of children with special educational needs, specialists, inclusive resource center.

Вступ. Сім'я відіграє провідну роль у вихованні, розвитку та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП). Батьки, які виховують дитину з ООП, перебувають у стані хронічного стресу, тривожності та розгубленості через наявність у їхньої дитини порушення в розвитку. У зв'язку із цим вони потребують допомоги та підтримки фахівців [4; 5]. Як показує практика, першою установою, куди звертаються батьки дітей з ООП по допомогу, є інклюзивно-ресурсні центри (далі – ІРЦ). Тому насамперед на фахівців-консультантів ІРЦ покладається завдання та відповідальність у забезпеченні кваліфікованого психолого-педагогічного супроводу батьків [1].

Інклюзивно-ресурсні центри надають великий спектр діагностичних, корекційно-розвиткових і консультативних послуг дітям з ООП та їхнім родинам. Одним із провідних завдань ІРЦ є психолого-педагогічний супровід батьків дітей з ООП, зміст якого полягає в інформуванні батьків про особливості психофізичного розвитку їхньої дитини, наданні рекомендацій щодо корекційно-розвиткового впливу та консультативної допомоги з різних питань виховання й розвитку дітей з ООП. На цей час одним із завдань інклюзивно-ресурсного центру в роботі з батьками визначено надання батькам психологічної та консультативної підтримки в період дії правового режиму воєнного стану [2; 3].

Важливість співпраці з батьками зумовлена необхідністю їх залучення до психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП, однією з умов ефективності якого є активна участь батьків. Сім'я та фахівці ІРЦ повинні бути партнерами, що мають спільну мету, спрямовану на корекцію порушень психофізичного розвитку дитини та її соціалізацію. Партнерство з родиною має вагомe значення для успішної реалізації корекційно-розвиткової роботи в умовах ІРЦ [2; 4].

Особливої значущості набуває психолого-педагогічний супровід батьків дітей дошкільного віку з ООП, оскільки це допоможе сформувати в батьків адекватне ставлення до дитини та її порушення, правильну позицію щодо її виховання й розвитку на більш ранніх етапах онтогенезу, а також вчасно розпочати корекційно-розвиткову роботу з дитиною.

Аналіз досліджень. Проблему психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП розглядали Ю. Бистрова, Л. Гречко, І. Дмитрієва, В. Коваленко, А. Колупаєва, І. Луценко, С. Миронова, Н. Софій, О. Таранченко, З. Удич, О. Чопік та інші вчені. Питання співпраці з батьками, які виховують дітей з ООП, досліджували такі вітчизняні науковці: М. Бевзюк, М. Буйняк, З. Борисенко, А. Висоцька, О. Галян, Т. Ілляшенко, Т. Жук, С. Миронова, С. Михальська, А. Шевцов, Д. Шульженко та інші.

Метою дослідження є визначення особливостей психолого-педагогічного супроводу батьків дошкільників з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивно-ресурсного центру.

Результати дослідження. З метою вивчення стану психолого-педагогічного супроводу батьків дошкільників з ООП в умовах ІРЦ нами було проведено ек-

периментальне дослідження. Як методи дослідження були використані розроблені нами анкети для батьків дошкільників з ООП та для фахівців-консультантів ІРЦ.

У визначенні змісту анкет ми орієнтувалися на типові труднощі, з якими найчастіше стикаються фахівці-консультанти ІРЦ в організації роботи з батьками, а саме:

- неприйняття батьками особливостей розвитку дитини;
- недостатню психолого-педагогічну компетентність батьків;
- недостатню інформованість батьків про особливості розвитку своєї дитини;
- надмірний контроль фахівців із боку батьків;
- труднощі у встановленні контакту з батьками, що зумовлені різними причинами психологічного й соціального характеру;
- надмірну зайнятість батьків та невиконання ними рекомендацій фахівців тощо.

Анкета для батьків дошкільників з ООП містила 7 запитань, які спрямовані на вивчення стану й особливостей психолого-педагогічного супроводу батьків в умовах ІРЦ та на визначення окремих аспектів готовності батьків до цієї взаємодії, зокрема:

- 1) важливість співпраці батьків та фахівців-консультантів ІРЦ;
- 2) мета відвідування батьками ІРЦ;
- 3) проблеми та труднощі батьків у процесі виховання дитини з ООП;
- 4) бажання батьків поповнювати знання про особливості розвитку й виховання дитини;
- 5) виконання та дотримання батьками рекомендацій фахівців-консультантів ІРЦ;
- 6) форми й методи співпраці ІРЦ з батьками;
- 7) оцінка стану співпраці з фахівцями ІРЦ.

Анкета для фахівців-консультантів ІРЦ містила 5 запитань, спрямованих на вивчення особливостей психолого-педагогічного супроводу батьків дошкільників з ООП в умовах ІРЦ, а саме:

- 1) важливість ефективної співпраці з батьками;
- 2) перешкоди та труднощі у взаємодії з батьками дітей з ООП;
- 3) зворотний зв'язок у процесі співпраці з батьками;
- 4) шляхи оптимізації психолого-педагогічного супроводу батьків дошкільників з ООП в ІРЦ;
- 5) оцінка фахівцями-консультантами ІРЦ стану співпраці з батьками дошкільників з ООП.

Опишемо результати проведеного нами анкетування.

Анкета для батьків дошкільників з ООП

Для підвищення вірогідності результатів анкетування батьків було анонімним. У ньому взяли участь 75 батьків дошкільників з ООП. Віковий діапазон батьків – від 25 до 45 років.

За результатами анкетування було отримано такі відомості:

1. На запитання «Чи важлива, на Вашу думку, командна співпраця батьків та фахівців-консультантів ІРЦ?» було отримано такі відповіді: «Так, командна робота є дуже важливою» – 63%; «Це не зовсім

важливо» – 12%; 20% респондентів не дали відповідь на це запитання. Відповіді свідчать про те, що більшість батьків усвідомлює важливість співпраці з фахівцями-консультантами ІРЦ, проте можна припустити, що 20% респондентів, які не дали відповідь на запитання, не вважають співпрацю з фахівцями-консультантами значущою. Такі показники можуть свідчити й про відсутність або низький рівень мотивації батьків до співпраці з фахівцями.

2. На запитання «Чи дотримуетесь Ви рекомендацій, які надають фахівці-консультанти ІРЦ?» було отримано такі відповіді: «Так» – 92%; «Ні» – 8%. Такі результати загалом можна оцінити як позитивні, оскільки більшість батьків дала ствердну відповідь. Проте, з огляду на результати попереднього запитання, можна припустити, що частина відповідей була соціально бажаною.

3. На запитання «Які заходи Ви запропонували би організувати в ІРЦ для батьків?» опитані батьки дали такі відповіді: «Тематичні зустрічі, круглі столи, тренінги» – 20%; «Організація клубу взаємодопомоги» – 16%; «Консультації, бесіди» – 48%; «Індивідуальні та групові заняття з дітьми за участю батьків» – 48%. Аналіз відповідей засвідчив, що батькам більше до вподоби інтерактивні форми роботи. Це можна вважати позитивним моментом, оскільки саме у процесі міжособистісної взаємодії відбувається становлення партнерських і довірливих взаємин між батьками та фахівцями.

4. На запитання «Консультації на які теми Ви хотіли би почути найближчим часом?» було отримано такі відповіді: 56% батьків виявили бажання одержати консультативну допомогу з питань, що стосуються особливостей розвитку їхньої дитини та її сімейного виховання, що свідчить про їх зацікавленість питаннями виховання та розвитку дитини; майже половина респондентів (44%) висловила ініціативу щодо консультацій із проблем збереження психоемоційної рівноваги батьків та дітей в умовах воєнного стану. Такий відсоток свідчить про актуальність зазначеної проблеми для батьків у сучасних умовах, а також про те, що батьки розуміють значущість власного психоемоційного стану та його вплив на дитину. З огляду на це вважаємо, що на період воєнного стану важливим напрямом діяльності фахівців ІРЦ має бути психологічна підтримка батьків, навчання їх технік подолання стресу.

5. На запитання «З якою метою Ви відвідуєте ІРЦ?» було отримано такі відповіді: 92% опитаних батьків зазначили, що відвідують ІРЦ з метою соціалізації, розвитку, навчання та виховання дитини; 8% не дали відповідь на це запитання. Такі результати свідчать про усвідомлену позицію батьків щодо виховання й розвитку дитини та достатній рівень мотивації до співпраці з фахівцями-консультантами ІРЦ. У відсотковому співвідношенні вони збігаються з відповідями на запитання щодо виконання батьками рекомендацій фахівців. Із цього можна зробити висновок, що ті батьки, які звертаються до ІРЦ з метою соціалізації, розвитку, навчання й виховання дитини з ООП (92%), також виконують рекомендації фахівців. Це вкотре підтверджує їх готовність до співпраці.

6. На запитання «Як би Ви оцінили на цей час співпрацю з фахівцями-консультантами ІРЦ?» батьки дошкільників з ООП дали такі відповіді: 84% зазначили «Працюємо згаджене», «Співпрацюємо добре», «Оцінюю співпрацю як позитивну», «Ми одна команда» тощо; 16% респондентів не дали відповідь на це запитання. Отримані показники свідчать про те, що більшість опитаних батьків позитивно оцінює стан співпраці з фахівцями-консультантами ІРЦ. Це підтверджено й відповідями на попередні запитання.

7. На запитання «Що, на Вашу думку, необхідно покращити у співпраці з батьками фахівців-консультантів ІРЦ?» 72% респондентів відповіли, що «задоволені тим, як фахівці з нами співпрацюють»; 28% опитаних батьків відповіли, що хотіли би отримувати більше інформації про дітей. Такі результати вкотре підтверджують, що здебільшого батьки задоволені взаємодією з фахівцями-консультантами ІРЦ. Проте останнім варто звернути увагу на побажання батьків отримувати більше інформації про особливості розвитку й виховання дітей з ООП, що також було спостережено в попередніх запитаннях.

Кількісний і якісний аналіз результатів анкети для батьків свідчить про те, що більшість батьків, які виховують дошкільників з ООП, мотивована до взаємодії з фахівцями-консультантами ІРЦ та усвідомлює її значущість. Батьки позитивно оцінюють стан співпраці з фахівцями ІРЦ, проте висловили побажання, щоб для них в ІРЦ було організовано різні інтерактивні заходи та надавалося більше інформації про особливості психофізичного розвитку їхньої дитини. Також варто зазначити пропозиції батьків щодо отримання ними консультативної допомоги для стабілізації емоційного стану в умовах війни.

Анкета для фахівців-консультантів ІРЦ

В анкетуванні взяли участь 24 фахівці-консультанти ІРЦ. Кількісне та якісне опрацювання відповідей показало такі результати:

1. 100% опитаних фахівців-консультантів переконані у важливості співпраці з батьками, оскільки тільки в такий спосіб можна забезпечити якісне надання корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП.

2. На прохання назвати труднощі та перешкоди у співпраці з батьками дошкільників з ООП отримано такі відповіді: «Неприйняття батьками наявності особливостей розвитку у дитини» – 62,5%; «Недостатня психолого-педагогічна компетентність батьків» – 37,5%; «Надмірний контроль фахівців батьками» – 75%. Також за результатами бесід, проведених із фахівцями-консультантами ІРЦ, було виявлено певні бар'єри, які ускладнюють співпрацю з батьками, зокрема:

- особистісні якості та установки, які заважають конструктивній взаємодії батьків і фахівців;
- приховування інформації про особливості розвитку дитини чи сімейне виховання;
- недостатня зацікавленість батьків перспективами розвитку дитини;
- упевненість батьків лише у своїй правоті;
- підвищений рівень тривожності батьків;
- часті зміни позицій батьків дітей з ООП щодо освітнього маршруту дитини;

– труднощі у взаємодії з неповними та неблагополучними сім'ями.

3. На запитання «Як Ви оцінюєте зворотний зв'язок під час співпраці з батьками дітей з ООП?» було отримано такі відповіді: 25% опитаних фахівців-консультантів вважають, що не всі батьки йдуть на контакт; 75% респондентів зазначили, що батьки охоче прагнуть співпрацювати та йдуть на контакт. Такі результати за своїм відсотковим співвідношенням подібні до відповідей батьків, що свідчить про досить високий рівень співпраці фахівців-консультантів ІРЦ та батьків дошкільників з ООП.

4. На запитання, яке стосувалося шляхів оптимізації психолого-педагогічного супроводу батьків в умовах ІРЦ та покращення співпраці з ними, було запропоновано такі варіанти вирішення проблеми: 62,5% опитаних фахівців зазначили, що потрібно покращувати мотивацію батьків до співпраці з фахівцями; 37,5% респондентів вважають, що необхідно вдосконалювати психолого-педагогічну компетентність батьків із питань розвитку, навчання й виховання дитини з ООП; усі опитані фахівці (100%) зазначили, що в ІРЦ потрібно частіше проводити заходи для батьків та частіше залучати їх до корекційно-розвиткових занять. Зауважимо, що всі фахівці-консультанти ІРЦ (100%) усвідомлюють свою роль у психолого-педагогічному супроводі батьків та свою відповідальність у співпраці з ними. Також позитивним моментом є те, що фахівці усвідомлюють потребу в удосконаленні різних аспектів психолого-педагогічного супроводу батьків дітей з ООП. Це є значним стимулом, який дасть змогу фахівцям швидко й ефективно реагувати на запити батьків.

5. На запитання «Як Ви оцінюєте стан взаємодії з батьками дітей з ООП в ІРЦ?» було отримано такі відповіді: 62,5% опитаних фахівців оцінюють стан взаємодії на високому рівні, 37,5% респондентів – на достатньому рівні. Отримані результати вкотре свідчать про досить високий рівень співпраці фахівців-консультантів та батьків в умовах ІРЦ, які були базою нашого дослідження. Значним позитивом є те, що фахівці ІРЦ, незважаючи на незначну розбіжність у відсотках відповідей порівняно з батьками, також переважно позитивно оцінюють стан їх співпраці.

Висновки. Отже, результати проведеного нами анкетування та бесід із батьками дошкільників з ООП свідчать про те, що більшість батьків позитивно мотивована до взаємодії з фахівцями-консультантами ІРЦ та усвідомлює її значущість. Батьки позитивно оцінюють стан співпраці з фахівцями ІРЦ, проте висловили побажання, щоб для них в ІРЦ було організовано різні інтерактивні заходи та надавалося більше інформації про особливості психофізичного розвитку їхньої дитини. Також варто зазначити пропозиції батьків щодо отримання ними консультативної допомоги для стабілізації емоційного стану в умовах війни. Проте нами було виявлено й суттєві перешкоди, що заважають ефективній співпраці батьків дошкільників з ООП та фахівців-консультантів ІРЦ. Отримані результати свідчать про необхідність удосконалення психолого-педагогічного забезпечення для оптимізації взаємодії фахівців та батьків дошкільників з ООП в умовах ІРЦ, що й вважаємо перспективним напрямом дослідження проблеми.

Література:

1. Литовченко С. Діяльність ІРЦ у системі підтримки дітей з особливими освітніми потребами: актуальні питання. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2019. № 4(93). С. 30–36.
2. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навчально-методичний посібник / за заг. ред. М. Порошенка та ін. Київ : Всеукраїнська благодійна організація «Благодійний фонд Порошенка», 2018. 252 с.
3. Про внесення змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 493 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493-2022-%D0%BF#Text>.
4. Психологічний супровід інклюзивної освіти : підручник / за заг. ред. Т. Докучиної. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. 172 с.
5. Удич З. Психолого-педагогічний супровід батьків дошкільника з особливими потребами. *Освітній простір України*. 2016. Вип. 8. С. 143–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/opu_2016_8_27.

References:

1. Lytovchenko, S. (2019). Diialnist IRTs u systemi pidtrymky ditei z osoblyvymy osvitynymi potrebamy: aktualni pytannia [Activities of the inclusive resource center in the system of support for children with special educational needs: current issues]. *Osoblyvya dytyna: navchannia i vykhovannia – Special child: learning and upbringing*, no. 4(93), pp. 30–36 [in Ukrainian].
2. Poroshenko, M. et al. (eds.) (2018). *Orhanizatsiino-metodychni zasady diialnosti inkliuzyvno-resursnykh tsestriv: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Organizational and methodological principles of activity of inclusive resource centers: educational and methodological manual]. Kyiv: All-Ukrainian Charitable Organization “Poroshenko Charitable Fund”, 252 p. [in Ukrainian].
3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022). Pro vnesennia zmin do Polozhennia pro inkliuzyvno-resursnyi tsentr: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 kvitnia 2022 r. № 493 [On making changes to the Regulation on the inclusive resource center: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 29, 2022 № 493]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
4. Dokuchyna, T. (ed.) (2020). *Psykhologichnyi suprovod inkliuzyvnoi osvity: pidruchnyk* [Psychological support of inclusive education: textbook]. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, 172 p. [in Ukrainian].
5. Udych, Z. (2016). Psykhologo-pedahohichniy suprovod batkiv doshkilnyka z osoblyvymy potrebamy [Psychological and pedagogical support of parents of preschoolers with special needs]. *Osvitnii prostir Ukrainy – Educational space of Ukraine*, iss. 8, pp. 143–151. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/opu_2016_8_27 [in Ukrainian].